

педагогического сопровождения лиц с ограниченными возможностями в довузовской подготовке; психолого-педагогическое консультирование по вопросам профориентации. В ходе исследовательской работы использовались комбинированные методы исследования: качественные и количественные. В исследовании было охвачено 100 учащихся с ограниченными возможностями 9-11 классов школ Алматинской области. По результатам анкетирования были выявлены противоречия поступления лиц с ограниченными возможностями в университет.

Ключевые слова: диагноз; высшее образование; лиц с ограниченными возможностями; дистанционное образование; инклюзивное образование.

Organization of pre-university training of persons with disabilities

G.Yerzhanova¹, M.Shmidt¹, S.Zhakipbekova¹

*¹I.Zhansugurov Zhetysu University
(Taldykorgan, Kazakhstan)*

Abstract

The article is devoted to the problem of equal access of persons with disabilities to higher education with normal students. The urgency of creating the necessary educational conditions for persons with disabilities is undeniable, especially considering their psychophysical characteristics, the possibility of obtaining higher education in this category is being considered. The purpose of the study is the organization of psychological and pedagogical support for persons with disabilities in pre-university training, psychological and pedagogical counseling on career guidance. In the course of the research work, combined research methods were used: qualitative and quantitative. The study covered 100 students with disabilities in 9-11 grades of schools in Almaty region. According to the results of the survey, contradictions in the admission of persons with disabilities to the university were revealed.

Keywords: diagnosis, higher education, persons with disabilities, distance education, inclusive education.

Редакцияға 05.07.2021 қабылданды.

FTAMP 15.41.21

<https://doi.org/10.51889/2021-3.2077-6861.09>

К.Б.СМАТОВА¹, С.К.АЛИМБАЕВА^{1}, А.К.МАЖИБАЕВ¹*

*¹М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті (Тараз, Қазақстан)
smatova_k@mail.ru, bapanova@inbox.ru*, 707olo@mail.ru*

БОЛАШАҚ МАМАНДАРДЫҢ МЕДИАБІЛІМІНІҢ ДАМУЫНА МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚ DAҒДЫЛАРЫНЫҢ ӘСЕРІН ЗЕРТТЕУ

Аңдатпа

Мақалада болашақ мамандардың медиабілімінің дамуына мінез-құлық дағдыларының әсерін зерттеу өзекті мәселе ретінде қарастырылған. Мінез-құлық дағдылары – іс-әрекет пен қарым-қатынастың айқын көрінісі екендігі негізделген. Болашақ мамандар өз тәжірибесінде теория мен практиканы ұштастыра отырып, кәсіби біліктерді меңгерумен қатар, шектен тыс көп ақпараттың ішінен қажеттісін тауып, оны талдап, тұжырымдап, өз тәжірибесінде жаңаша жүйеде қолдана білуі арқылы медиабілімі артатындығы дәлелденген. «Медиабілім», «Медиа сауаттылық» және «Психологиялық денсаулық» ұғымдарының өзара байланысты екендігі анықталған. Медиа – тек ақпарат тасымалдаушы ғана емес, сонымен қатар ол ақпаратты қабылдау үрдісін де қамтамасыз ететіндігі талданған. Копинг – өмірлік мәселелерді шешуге дайындықты көрсететін және белгілі бір жағдайға бейімделуге бағытталған мінез-құлық түрі екендігі арнайы әдістеме арқылы көрсетілген. Әдістеме басым копинг-стратегияларды анықтауға мүмкіндік берді.

Түйін сөздер: мінез-құлық, медиа, медиабілім, медиа сауаттылық, психологиялық денсаулық, күйзеліс, медиа мінез-құлық, копинг.

Кіріспе. Қазақстан Республикасының Президенті Қ.Тоқаев «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» – атты Қазақстан халқына Жолдауында азаматтардың сауаттылығы мен цифрлық біліктілігін арттыру мақсатында Үкіметке Үздіксіз білім беру тұжырымдамасын әзірлеуді тапсырды. Мұнда өз бетінше оқу нәтижелері және кәсіби дағды мәселелерін қарастыру қажеттігі туралы айтылған [1]. Бұл өз кезегінде, тұлғаның мінез-құлық дағдылары мен медиабілімнің дамуына жете мән беруді, білім беру мазмұны мен оның әдіс-тәсілдерін жаңарту жолдарын басшылыққа алуды талап етеді. Олай болса, болашақ мамандардың іс-әрекеті мен қарым-қатынасының айқын көрінісін бағамдайтын мінез-құлық дағдыларын дамытуға баса назар аударған жөн. Мінез-құлық – көп қасиеттің бірлігі болғандықтан адамды әр қырынан көрсетеді. Соның ішінде, мінез тұрақтылығын дамыту арқылы көптеген жетістіктерге қол жеткізуге болады. Бұл – тұлғаның өзіндік жетілуге деген ішкі мотивтер жүйесімен де тығыз байланысты [2]. Тұрақты мінез-құлықпен ерекшеленетін адамның ісі де жинақы келеді, оның өз көзқарасы, берік сенімі мен принциптері болады. Мұндай қасиеттер адамның жаңа әлеуметтік орта мен білім беруді ақпараттандырудың жаңа талаптарына бейімделуіне, өздігінен білім алу дағдыларын дамытуға, өз мінез-құлық мен іс-әрекетін реттей отырып, ағылып жатқан зиянды ақпараттардан сақтануына, яғни медиабілімнің дамуы мен медиасауаттылыққанегіз болады. Білім беруді ақпараттандыру оқу үрдісінің нәтижелілігі мен білім беру сапасын арттырудың жетекші бағыты ретінде көрініс табады [3]. Ол болашақ мамандардың цифрлық құзіреттілігі мен кәсіби қалыптасуына мүмкіндік береді.

Қазіргі пандемия жағдайында, білім берудің цифрлық платформасын пайдалану қажеттілігі, әсіресе барлық білім беру мекемелері қашықтан оқыту форматына көшкен кезеңде туындап отыр. Онлайн оқытуда ақпараттық технологияны қолдану өзектілігі артты [4]. Қоғамда орын алып отырған осындай көкейкесті мәселе-

лер медиабілімді дамытудың ғылыми маңыздылығын көрсетеді. «Медиабілім», «Медиасауаттылық», «Психологиялық денсаулық» және «Психологиялық иммунитет» ұғымдары өзара тығыз байланысты. Психологиялық саулық – адамның эмоционалдық, дене, ақыл-ой дамуының толыққанды жетілуіне ықпал етуші күй және адамның психикалық қасиеттерінің динамикалық жиынтығы болып табылады. Осы терминді қолданудың өзі адамдағы дене мен психиканың бөлінбейтіндігін, екеуінің де толыққанды жұмыс істеуі үшін қажеттілігін негіздейді.

Психологиялық денсаулықтың жақсы болуы үйлесімділікті көрсетеді. Сол арқылы адам тұлғалық дамуға қол жеткізеді және кезіккен қиындықтарды жеңіп шыға алады. Ол үшін психологиялық иммунитетті қалыптастыру аса қажет. Қазіргі пандемия кезінде стресс, үрей, уайым және қорқынышқа бой алдырмау үшін ең бастысы, өз-өзіне деген сенім жоғары болу керек. Тұлғаның өз-өзіне деген сенімі жинақталған медиабілімді тәжірибеде ұтымды қолдана білу, ақпараттық қоғам талаптарына сай мінез-құлық дағдыларын меңгеру арқылы қалыптасады.

Осы орайда, болашақ мамандардың медиабілім туралы түсініктері мен оны қолдану аясын кеңейте түсу қажет. Медиа мінез-құлық – тұрақты мінез-құлық моделі, ол қоғамдағы әлеуметтік-саяси жағдайға, тұлғаның психикалық күйіне, оның кәсіби, мәдени, этикалық қатынастарына, сондай-ақ медиа топтардың ықпалына байланысты өзгеруі мүмкін [5]. Болашақ мамандардың кәсіби біліктерді меңгерумен қатар, шектен тыс көп ақпараттың ішінен қажеттісін тауып, оны талдап, тұжырымдап, өз тәжірибесінде жаңаша жүйеде қолдана білуі, яғни, тиісінше мінез-құлық дағдылары арқылы медиабілімін дамыту басты мақсат болып табылады.

Негізгі бөлім. Қазіргі білім беру кеңістігінде медиақұралдарды пайдалана отырып, медиабілімді дамыту ақыл-ой белсенділігі, сын тұрғысынан ойлау және коммуникативтік қарым-қатынас сияқты мінез-құлық дағдылары арқылы жүзеге асырылады. Екі

бөліктен тұратын «Медиа мінез-құлық» сөзіндегі мағыналық негіз – «Мінез-құлық» ұғымы арқылы беріледі. Оның «Мінез» түбірінен біз екі мағынаны табамыз: өзін-өзі ұстау (жетекші, ізбасар) және білу, яғни өзін қалай ұстау керектігін білу (ақылды, білімді адам). Бұл екі мағына да аталған ұғымның мәнін түсіну үшін маңызды. «Медиа» ағылшын тілінен енгізілген, «бұқаралық ақпарат құралдары» деген мағынаны білдіреді (телевизия, радио, газет, интернет және т.б.) Медиа – тек ақпарат тасымалдаушы ғана емес, ол ақпаратты қабылдау үрдісін ерекше түрде ұйымдастырады. Коммуникативті байланыс жасай отырып, өмір сүру фактілері бойынша кеңістікті де, уақытты да байланыстан алып тастайды, сөйтіп тұлғаның санасы, қатынастары, мінез-құлқының барлық сфералары мен деңгейлеріне енетін ортаға айналады. Біздің көзқарасымыз бойынша, медиа мінез-құлық дегеніміз – тұлғаның өзін-өзі тануы мен оның ақпаратын қанағаттандыруға бағытталған, медиа ортамен өзара әрекеттесу нәтижесінде қалыптасқан тұлғаның немесе қоғамдастықтың жанама және әлеуметтік әрекеттер жүйесі, коммуникация қажеттіліктері.

Әлеуметтік веб-жарияланымның табиғаты – ақпаратты тарату және пікір қалдырушылардың көмегімен қайта құрудан тұрады. Нәтижесінде, дәстүрлі бұқаралық ақпарат құралдарының жұмыс жасау аясынан тыс жаңа медиа пайда болады [6]. Медиа біздің әлем туралы, бір-біріміз және өзіміз туралы ойымызды өзгертті. Ол белгілі бір мәдениетті анықтайтын көзқарастарды, құндылықтарды, мінез-құлықтарды, алаңдаушылықтарды қалыптастыратын, бейнелейтін және нығайтатын жиынтық хабарламаларды ұсынады. Бұл тұрғыда медиабілім, мысалы: студенттердің алкоголь мен темекіні тұтынуын азайтуға және тамақтанудың бұзылу деңгейін төмендетуге деген көзқарасына әсер етті. Сонымен қатар, медиабілім агрессивті және қоғамға жат мінез-құлықты ауыздықтауға көмектеседі. Медиабілім беруде оқытушы педагогикалық әсер етудің элементтерімен

қатар интерактивті оқыту әдістерін (жобалау әдісі, сыни тұрғыдан ойлау, дебат өткізу және т.б.) қолданады [7. б.112]. Медиабілім – ақпараттық заман талаптарына сай, түрлі ақпаратты қабылдау мен талдауға дайындау, оның психикаға әсерін білуге, техникалық құралдар және ақпараттық технологиялар көмегімен қарым-қатынас жасау тәсілдеріне үйрету болып табылады [8].

Визуалды, есту және аудиовизуалды ақпарат құралдары (фотосуреттер, фильмдер, теледидар, радио және сандық медиа) эмоционалды тартымдылық үшін өте қолайлы. Медиа-коммуникаторлар олардың эмоцияларына жүгіну арқылы аудиторияның көзқарасы мен мінез-құлқына әсер ете алады. Медиа мінез-құлықтың көмегімен тұлғаның коммуникативті мәселелері де шешіледі. Қарым-қатынасқа деген қажеттілік, адамның негізгі қажеттіліктерінің бірі ретінде, медиа кеңістігінде жүзеге асады [9].

Ғылыми әдебиет шолу. Цифрлық дәуірде контенттің сан-алуан көп болуы бұқаралық ақпарат құралдарына қажетті контентті іздеп-табу, іріктеу және түсіндіру бойынша маңызды миссияны жүктеп отыр. Соңғы 40 жыл ішінде коммуникациялық орта қалыптасты, оған тән белгілерге мыналарды жатқызамыз: интерактивтілік; медианың жаңа тілі (мультимедиа); интернет-ресурс-тарға сілтемелері бар гипермәтін түріндегі жаңа грамматика [10]. Осылайша ақпараттар ағынының толассыз көп болуы тұлғаның біршама қиындықтар мен келеңсіздіктерге кезігуіне де себеп болып отыр. Жұмысқа қабілетті халықтың 10%-дан астамы тұрақты әлеуметтік, сондай-ақ өндірістік күйзеліс жағдайында өмір сүреді екен. Төмен әлеуметтік-экономикалық мәртебе немесе стресс сияқты көптеген қауіп факторлары психикалық бұзылулар үшін де ортақ болып табылады. Болжам бойынша 2011-2030 жылдар кезеңінде психикалық бұзылулардан болған жиынтық 16,3 млрд. доллар экономикалық шығынды құрайтындығы айтылады [11]. Күйзеліс ұғымы ағылшын тілінен аударғанда «Қысым, кернеу» деген мағынаны білдіреді. Алғаш рет күйзеліс пен тұлғаның күйзеліске төзімділігін 1960 жылы Ганс

Селе зерттеді, ол өз жұмысын күйзеліс теориясына, бейімделу синдромына және күйзеліске төзімділікке арнады.

Егер белгілі бір элеуметтік ортада саламатты қарым-қатынас, яғни адамдардың бір-біріне деген ниеті, көзқарасы дұрыс болмаса, ол ахуал міндетті түрде кез келген адамға теріс әсер етуі мүмкін. Осыдан келіп тұлға бойында жабығу, торығу, мазасыздану сияқты психикалық күйлер көрінеді. Міне, осы жағдайды латын тілінде «депрессия» дейді. Оның салдары қызығушылық пен белсенділікті төмендетеді, көңіл-күйді бұзады, жағымсыз ойларға жетелейді, бар қабілет-қарымын жоғалтады [12]. Күйзеліс ұғымының пайда болу және шығу себептерін қарастырған шетелдік және қазақстандық ғалымдар, соның ішінде: К.Е. Изард, Г. Енджел, С. Файмеи, А. Шмален және отандық ғалымдар Н.А.Кулмышева, Қ.С. Адильжанова және т.б. зерттеушілерді атап өтуге болады.

Келесі кезекте, мінез-құлық пен медиа-білімнің дамуына кері ықпал ететін реактивті күйзеліс ұғымына кеңірек тоқталып өтсек болады. Реактивті күйзеліс – бұл адамның психологиялық және эмоциялық жағдайының бұзылуы, олар қандай да бір жағымсыз оқиғаға реакция ретінде дамиды. Атап айтқанда, психикалық немесе стрестік жүктемеде ұзақ уақыт болу. Адамның психикасы үшін кез келген оқиға салдары тұқым қуалаушылықтан бастап, элеуметтік тұқым қуалаушылыққа дейінгі факторлармен анықталады. Қазіргі таңда реактивті күйзеліс жағдайы өсіп келеді және ол күшейе түсуде. Реактивті күйзелістен зардап шегетін адамдардың ойлау процесінде орын алған оқиғаларды объективті, перспективасы жоқ талдау ретінде сипаттауға болады [13]. Реактивті күйзеліс тұлғаның жағымды мінез-құлық мен үйлесімді дамуына кері әсерін тигізеді, сондықтан оның алдын алу шараларын ұйымдастыруға баса назар аударылады, атап айтсақ:

– ми тынығып, дене жасушаларында энергия қорын толықтыратындай етіп күніне кем дегенде 8 сағат ұйықтау;

– толассыз ақпараттардың ішінен қажеттісін таңдап, пайдалана білу;

– өз проблемаларын бөлісіп, отбасымен және жақындарымен қарым-қатынас жасау;

– дұрыс тамақтану;

– жұмыс пен демалысты алмастырып отыру;

– зиянды әдеттерден аулақ болу және т.б.

Осындай алдын алу шаралары назардан тыс қалмаса, реактивті күйзелістің даму ықтималдығын азайтады, психологиялық денсаулықты сақтауға көмектеседі. Реактивті күйзелісті алдын алу және жеңу міндетті түрде ойлауды өзгертуді қамтиды. Бұл жаһандық тұжырымдама, ол адамның уақытша көзқарасынан немесе тұрақтылығынан ғана тұрады. Әр жағдайды талдап, мінез-құлық моделін дұрыс таңдау керек. Мұнда оған ойлау көмектеседі (ең қиын жағдай – тұлғаның өз ойын бақылауы мен негативке жол бермеуі). Ой – бұл көзқарастың бір түрі, адамның болашақ шындығы. Ойды дұрыс тазарту керек: ол үшін адам күйзелістік жағдай кезінде өзінің мінез-құлқын түсінуді үйренеді және пайда болатын қортындыларды бақылайды. Ойды бақылаусыз және жағымсыз нәрселерді позитивке ауыстырмай, күйзелістің алдын алу мүмкін емес.

Өмір бойы ересектердің 6,3-22%-ы депрессияға ұшырайды. COMPAS, COSORIC, CHANCE, PARUS зерттеулеріне сәйкес соматикалық ауруға шалдыққан науқастардың 45-50%-ы депрессиялық спектрдің бұзылуына ұшырайды. Идеалдардың бұзылуымен қатар (өзін-өзі бағалау, өзін-өзі кемсіту идеялары), депрессия қауіпті әрекеттерді арттырады, бұл қолайсыз элеуметтік-экономикалық салдарларға әкеліп соғады [14].

Бүгінде ақпараттық қоғам жаңашыл білім беру парадигмасы қалыптасуымен тікелей байланысты. Ақпараттар ағымына негізделген ортада, табысты өмір сүру үшін адам күйзелісті басқаруға үйреніп, күйзеліске төзімді мінез-құлық дағдыларын қалыптастыру маңызды. Өз өмірінде күйзелісті жеңудің тиімді стратегияларын әзірлеу үшін адам ағзасында стрестік күйде болатын процестер мен осы мінез-құлыққа әсер ететін негізгі факторлар туралы айқын

түсінік қажет. Бұл өз кезегінде, медиабілімнің дамуына да негіз болады.

Күйзеліс кезіндегі мінез-құлық жеке және теріс әсерді жоюға бағытталған. Сонымен қатар, адамдарда күйзеліс салдарынан туындайтын мінез-құлық та әр түрлі болуы мүмкін. Кейбір адамдар күйзеліс кезінде ештеңе болмағандай жүрсе, басқалары терең депрессияға түседі, ал кейбіреулері достары мен туыстары арасында қолдау іздейді. Шетелдік психологияда жағымды мінез-құлықты қалыптастыру және зерттеу жолдарын қарастырған ғалымдар: В.А. Бодров, А. Маслоу, Р. Лазарус, П. Коста, Р. Маккрэй және т.б. еңбектерін атап өтуге болады.

Мінез – әрбір адамның жеке басына тән өзіндік психологиялық қасиеттер мен ерекшеліктердің жиынтығы. Бұл адамның жеке өмірін күнделікті өмірде жүзеге асыру формаларының бірі. Мінез-құлық – адамның тұрақты психикалық ерекшеліктерінің жиынтығы. Мінез-құлық ерекшеліктеріне байланысты тұлға сыртқы факторлардың әсерінен әрекеттерді өзгерте алады. Мінез-құлықты екі үлкен топқа бөлуге болады: туа біткен – оған нәресте туылғаннан кейінгі алғашқы сағаттарда үйрене алған негізгі түйсіктер, іс-әрекеттер жатады; жүре пайда болған – өмір бойы дамиды, оқыту мен тәрбиелеудің түрлі әдіс-тәсілдері ықпалымен қалыптасады.

Мінез-құлық мәдениетінде дағдылар мен әдеттердің орны маңызды. Дағды – сансыз қайталау нәтижесінде автоматтандырылған әрекетке айналып, оңай, шапшаң, дәл орындалып отырады. Қазіргі кезде жағымды мінез-құлық дағдыларын дамытудың әлеуметтік негіздері адамның қайырымдылық, сезімталдық, жауапкершілік, адалдық және ұжымшылдық сияқты адамгершілік қасиеттерін қалыптастыруға негіз болады. Жағымды мінез-құлық дағдылары көбінесе жақсы мінез, достық, үйлесімді қарым-қатынас және интеллектуалдық әрекеттің құраушысы ретінде көрінеді. Жағымды жаңалықтар арқылы мінез-құлық дағдыларын дамыту әбден мүмкін. Жағымды мінез-құлық

дағдыларына мыналар жатады: қарым-қатынас – жақсы қарым-қатынас іс жүзінде дене тілі мен жазу қабілетіне дейін көптеген түрлі дағдылардан тұрады. Қарым-қатынас кезінде нақты тыңдау және нұсқауларды орындау қабілеті өте маңызды; Мақсатты орнату және жоспарлау. Жоспарлау нақты мақсаттар қоюды, іс-қимылдың нақты қадамдарын анықтауды және жоспармен танысу бойынша міндеттемелер қабылдауды талап етеді; Эмпатия. Басқа біреудің қайғылы немесе келеңсіз жағдайына ортақтасып, жанашырлық мінез-құлық пен сезімді білдіру болып табылады. Бұл – олардың көзқарасы қандай болатындығы ғана емес, сонымен бірге олардың неге сол көзқараста екенін түсіну үшін басқа әлемге ену мүмкіндігі.

Шетелдік психологияда қиын жағдайларда мінез-құлықты зерттеу бірнеше бағытта жүргізіледі. Р. Лазарус және С. Фолкман өмірлік қиындықтарға жауап беру жолдарын тудыратын когнитивтік конструкторлардың рөлін атап көрсетті. Ал, П. Коста мен Р. Маккрэй жеке айнымалылардың әсеріне назар аударады, бұл тұлғаның күрделі жағдайларда белгілі бір мінез-құлық стратегияларын қалайтындығын анықтайды. Қорғау және басқару феномендерін интерпретациялау күйзеліс мәселесі контекстіндегі жеке мінез-құлықтың табиғатын зерттеумен байланысты.

Адамның алдында тұрған мәселелерді шешу қабілеті өмір жағдайларына бейімделуге бағытталған мінез-құлық түрінде көрінеді. Мінез-құлықты (іс-әрекет) жеңу – іс-әрекеттің стратегияларын, жоспарлары мен міндеттерін түзету, мінез-құлықты өзгерту. В.А. Бодровтың ойынша: «Мінез-құлықты үйлестіру», «Мінез-құлықты жеңу» үрдісі қоршаған ортамен (әлеуметтік, кәсіби және осыған ұқсас жағдайлар) өзара іс-қимылдың жеке тәсілдерінің көрінісі болып табылады, онда субъектінің ерекшеліктері және нақты оқиғаның құндылығы, маңыздылығы, күрделілігі мен оның санасында көрініс тапқан жағдайдың сипаттамалары көрінеді. Субъектінің мұндай мінез-құлық оның талаптарын өзгерту, болдырмау, тәуелділік,

стрестің даму жағдайларын азайту немесе жою мақсатында жағдайға бейімделу арқылы жағдайдың жағымсыз әсерінен қорғау, қарсы тұру тәсілі ретінде әрекет етеді [15]. Адамның мінез-құлқы – бұл оның ішкі табиғаты мен әлеуметтену процесінің өзара әрекеттесуінің нәтижесі, оның құрамына кіретін элементтер басқа индивидтер болып табылады. Сондықтан көптеген ерекшеліктер адамның әлеуметтік мінез-құлқы, сондай-ақ оның білім алу үрдісі мен өмірлік жағдайында игерген тәжірибесінен көрінеді деп айта аламыз.

Зерттеу әдіснамасы. Мінез-құлыққа кеңес беру тәжірибесінде өзін-өзі ұстай

білуге үйретумен қатар, адамның мінез-құлқының жағымды қасиеттерін кеңейту үшін басқа технологиялар қолданылады. Бұл сенімділік, коммуникативті дағдылар, шешім қабылдау, әлеуметтік қысымға қарсы тұру, жанжалдарды шешуге арналған тренингтер. Осы жағдайда мінез-құлық психологиясының алуан түрлі әдістері қолданылады, мысалы: рөлдік ойындар және ойын жаттығулары, модельдік жаттығулар, позитивті күшейту, видео техникалар, топтық пікірталастар, өзін-өзі бақылау әдістері және т.б. Осыған байланысты, мінез-құлықты қалыптастырудың тиімді жолдарын 1-кестеден көруге болады.

Кесте 1

Мінез-құлықты қалыптастырудың тиімді жолдары

Негізгі әдістер	Міндеттері	Тиімділік шарттары
<ul style="list-style-type: none"> – әңгіме; – түсіндіру; – сұхбат; – мысал; – диспут; – жағдайларды талдау. 	<ul style="list-style-type: none"> – мінез-құлықтың оң формаларын бекіту; – тұлғаның жеке және жыныстық ерекшеліктерін есепке алу. 	<ul style="list-style-type: none"> – теріс көріністер мен әрекеттердің алдын алу және болдырмау; – мінез-құлық мотивациясын қалыптастыру; – негативті жағдайдан жағымды сәттерді көруге үйрену.

Сонымен, келеңсіз жағдайда туындайтын мінез-құлықтың пайда болуы туралы теориялық негіздерге сүйенсек, реактивті күйзеліс күрделі құбылыс ретінде қарастырылады. Зерттеуші стресске қарсы іс-қимыл жоспарын жасау кезінде, бұл міндетке шығармашылықпен қарап, түрлі әдіс-тәсілдерді қолданады. Стресті бақылаудың ең қолайлы әдісін қолданатын зерттеуші, тіпті шамадан тыс жүктеме мен күрделі проблемалар жағдайында да жігерлілік танытады және өмірден қанағаттану мүмкіндігіне ие болады.

Келеңсіз жағдайдағы мінез-құлықты жеңу стратегияларын сандық және сапалық бағалау барысында эксперименттік зерттеу жұмыстары М.Х. Дулати атындағы Тараз Өңірлік университетінің «Педагогика және психология», «Психология» білім беру бағдарламаларының 1-курс білімгерлеріне ұйымдастырылып жүргізілді. Алынған зерттеу нәтижесі бойынша сыналушылардың жалпы саны – 40. Соның ішінде бақылау

тобындағы сыналушылар саны – 20, эксперимент тобындағы сыналушылар саны – 20.

Осыған сәйкес, сыналушылар арасында «Стрестік жағдайдағы копинг-мінез-құлық» тесті ұйымдастырылып жүргізілді. «Стрестік жағдайдағы копинг – мінез-құлық» әдістемесін (Coping Inventory for Stressful Situations, CISS) 1990 жылы канадалық ғалымдар Норман Эндлер мен Джеймс Паркер жасаған және Т.Л. Крюкова 2001 жылы бейімдеген. Әдістеме басым копинг-стратегияларды анықтауға мүмкіндік береді: проблемалық-бағытталған стратегия; эмоциялық-бағытталған стратегия; проблемадан қашу; алаңдаушылық; әлеуметтік алаңдаушылық (әлеуметтік қолдауды іздеу) стратегиясы. Копинг – бұл тұлғаның өмірлік мәселелерді шешуге дайындығын көрсететін және жаңа жағдайға бейімделуге, стресті жеңудің нақты құралдарын қолдануға бағытталған мінез-құлық түрі.

Тест стрестік жағдайларға алдын ала қабылданған реакциялардың тізімін қамтиды және басым стрестік мінез-құлық стратегияларын анықтауға бағытталған 48-сұрақтан тұрады. Әр сұрақ: ешқашан,

сирек, кейде, көбінесе, өте жиі деген жауаптарды қамтиды. Сыналушылардың эксперимент және бақылау тобындағы нәтиже көрсеткіштері 2-кестеде мазмұндалған.

Кесте 2

«Стрестік жағдайдағы копинг-мінез-құлық» (CISS) тестінің эксперимент көрсеткішінің қорытындысы

Стильдердің/субстильдердің атауы	Экспериментке дейінгі пайыздық көрсеткіш					
	Бақылау тобы			Эксперимент тобы		
	төмен	орташа	жоғары	төмен	орташа	жоғары
Проблемалық-бағытталған копинг	15%	30%	55%	15%	35%	50%
Эмоциялық-бағытталған копинг	5%	35%	60%	5%	45%	50%
«Қашуға» негізделген копинг	5%	15%	80%	5%	25%	70%
«Алаңдаушылық» субшкаласы	-	10%	90%	5%	15%	80%
«Әлеуметтік алаңдаушылық» субшкаласы	5%	30%	65%	10%	30%	60%

Сыналушы берілген әрбір сұрақ бойынша бес жауаптың бірін таңдап, оны белгілейді. Соңында нәтиже критерийге сәйкес өңделеді. Әр құрылымдық компоненттің көрсеткіштері мен даму деңгейлерін анықтау үшін 3 деңгей анықталды: төменгі, орта, жоғары. Жоғары деңгей: стрестік жағдайларда мәселені шешуге баса назар аудару, оны талдау, өлшеу және оңтайлы шешім қабылдау. Орташа деңгей: стрестік жағдайға қатысты эмоционалды тәжірибеге енудің орташа деңгейі. Шамалы ішкі шиеленісті көрсету, алаңдаушылық, өзінің ортақ кемшіліктеріне зейінділік және проблеманы шешуге қабілетсіздігі. Төменгі деңгей: қиын жағдайды шешуден алшақ болуға бағдарланудың төменгі деңгейі. Басқа нәрсе туралы ойлау, қарым-қатынас, демалу, ойын-сауық және сүйікті іспен айналысуға деген әлсіз ұмтылыс [16].

Нәтижелер және пікір алмасу. Зерттеу нәтижесіне сәйкес, ең бірінші проблемалық-бағытталған стратегия бойынша, бақылау және эксперимент тобында төменгі деңгей – 3; бақылау тобында – 6, эксперимент

тобында – 7 орта деңгейді жинақтады; жоғары деңгей бойынша бақылау тобы – 11, эксперимент тобында – 10 студентті құрады.

Эмоциялық-бағытталған копинг-стратегия бойынша, бақылау және эксперимент тобында төменгі деңгей – 1; орта деңгей бойынша бақылау тобында – 7, эксперимент тобында – 9; жоғары деңгейді бақылау тобында – 12, эксперимент тобында – 10 студентті көрсетті.

Келесі, «Қашу» шкаласына негізделген копинг бойынша, бақылау және эксперимент тобында – 1 студент төменгі деңгейді иеленді; бақылау тобында – 3, эксперимент тобында – 5 орта деңгей байқалды. Жоғары деңгей бойынша бақылау тобында – 16, эксперимент тобында – 14 студентті құрады.

«Алаңдаушылық» субшкаласы бойынша, бақылау тобында төмен деңгей байқалмады, ал эксперимент тобында – 1 төмен деңгейді көрсетті; орта деңгейінде бақылау тобында – 2, эксперимент тобында – 3 құрады; бақылау тобында – 18, эксперимент тобында – 16 студент жоғары көрсеткішті анықтады.

Соңғы стратегияның бірі, «Әлеуметтік алаңдаушылық» субшкаласының нәтижесі бойынша, бақылау тобында – 1, эксперимент тобында – 2 төмен деңгейді иемденді; орта деңгей бойынша бақылау және эксперимент топтарында бірдей 6 құрады; жоғары деңгей бойынша бақылау тобында – 13, эксперимент тобында – 12 болды. Әдістеменің қорытынды нәтижесі бойынша, біз жүргізген бақылау және эксперимент топтарында жоғары деңгей бойынша пайыздық көрсеткіштер жақын пропорцияны құрады. Яғни, бұл сыналушылардың қиын немесе стрестік жағдайларда мәселені шешуге назар аударып, оны талдап, ең оңтайлы шешім қабылдауға бейім екендігін білдіреді.

Алайда, зерттеу барысында орта және төмен деңгейді иеленген сыналушылардың бар екендігі анықталды. Бұл дегеніміз эмоционалды жағдайда алаңдаушылық, абыржушылық, өзінің ортақ кемшіліктеріне зейінділік және проблеманы шешуге қабілетсіздігін көрсетеді. Мұндай жағдай стресті азайту немесе болдырмауға арналған іс-шараларды ұйымдастырып жүргізу және дамыту жұмыстарының қажеттілігі туралы тұжырымдар жасауға себеп болды.

Зерттеу жұмысы бойынша анықтау экспериментінен алынған мәліметтерге сүйене отырып, коррекциялық жұмыстар ұйымдастырылып өткізілді. Психокоррекция – тұлғаның мінез-құлқы мен психологиялық қасиеттерін өзгерту немесе дамыту мақсатымен оған әсер етіп, қобалжу, торығу және т.б. келеңсіз жағдайдан шығу жолын бірге іздеп табудан басталады.

Өзіндік сананы белсендіру, өзінің эмоция-лық жағдайын білдіру үшін сөздік қорды ұлғайту және тұлғааралық қарым-қатынаста өрбитін қобалжуды төмендетуге бағытталған жаттығуларды қолдануға болады [17]. Дамыту-түзету жаттығулары арқылы өзін-өзі бағалау,

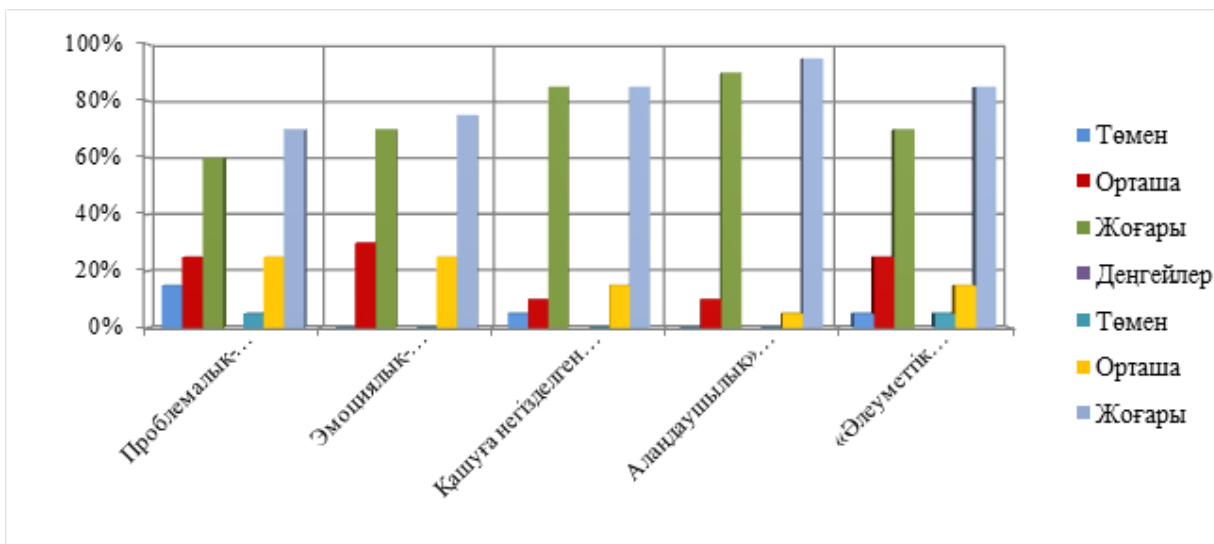
қарым-қатынас және эмоциялық күйді жақсартуға бағытталған тапсырмалар кешені, жағымсыз мінез-құлықты түзету бағытында тұлғаға бағытталған тренингтік бағдарлама құрастырылып орындалды. Мінез-құлықтың негативті әсерлерін физика-лық жаттығулармен айналысу арқылы төмендету де өнімді нәтиже береді. Зерттеу жүргізуде қайта бақылау арқылы күйзеліс жағдайындағы мінез-құлық белгілерін анықтау мәселесі қайта қарастырылды.

Эксперименттік зерттеу жұмысына эксперимент және бақылау топтары қайта қатыстырылды. Тұлға бойындағы күйзелістің шығу себептерін анықтау арқылы, күйзелістік жағдайдағы мінез-құлық стратегияларын қайта бақылау мақсатында арнайы сұрақнамалар тізбегі алынып, сыналушылардың жауаптарынан өзгерген ақпараттарды алуға мүмкіндік берді.

Бақылау экспериментінің маңыздылығы қайта сараптау көмегімен анықталды. Стресс жағдайынан болатын мінез-құлық көріністерінен бірнеше жағдайлардың туындау себептері, салдарлары мен механизм-дерінің даму ерекшеліктері нақтыланып көрсетіледі. Сауалнаманың қайта бақылау қорытындысына сәйкес, бақылау және эксперимент тобында студенттер арасында төмен және орта деңгей бойынша пайыздық көрсеткіш азайып, біршама өзгерісті көрсетті, ал соның нәтижесінде жоғары деңгейдің пайыздық шкаласы барынша жоғары деңгейге көтеріліп, басым стрестік мінез-құлық стратегияларын жеңуге негіз болды. Себебі, мінез-құлық дағдылары – мәселелердің тоғысуын, төтенше әсерлерден сыртқы ортаның көріністері мен себептерін, қақтығыстар мен қауіпті жағдайларды біріктіреді. Сонымен, бақылау экспериментінің нәтижесі 3-кесте және 1-суретте көрсетілген.

«CISS» тестінің эксперименттен кейінгі көрсеткішінің қорытындысы

Стильдердің/субстильдердің атауы	Эксперименттен кейінгі пайыздық көрсеткіш					
	Бақылау тобы			Эксперимент тобы		
	төмен	орташа	жоғары	төмен	орташа	жоғары
Проблемалық-бағытталған копинг	15%	25%	60%	5%	25%	70%
Эмоциялық-бағытталған копинг	–	30%	70%	–	25%	75%
«Қашуға» негізделген копинг	5%	10%	85%	–	15%	85%
«Алаңдаушылық» субшкаласы	–	10%	90%	–	5%	95%
«Әлеуметтік алаңдаушылық» субшкаласы	5%	25%	70%	5%	15%	80%

Сурет 1. «CISS» тестінің қайта бақылау кезіндегі пайыздық көрсеткіші

Сонымен, стрестік жағдайдағы мінез-құлық және реакция түрлері бойынша тест сұрақтарынан алынған нәтиже – болашақ мамандардың техникалық құралдармен жұмыс жасай алуы ғана емес, сонымен қатар, сын тұрғысынан ойлау, ұсынылған ақпараттық материалды өңдеу және шығармашылық жұмыспен айналысу дағдыларын қажет етеді.

Осылайша, бұл түсініктер медиабілімді дамыту мәселелерімен де тығыз байланысты екендігі туралы тұжырым жасалады.

Мысалы, зерттеуде берілген тест сұрақтарының ішінде мынадай жауаптар нұсқасы, атап айтсақ: өз уақытымды мұқият бөлуге тырысамын; мәселеге назар аударып, оны қалай шешуге болатынын ойлаймын; шешім қабылдай алмағаным үшін өзімді кінәлі сезінемін; кез келген жағдайда өзіме ең қолайлы істі жасаймын және т.б. сауалдар сын тұрғысынан және өз бетінше ойлау, өз бетінше шешім қабылдау сияқты шығармашылыққа, дербестікке негізделген сұрақтарды қамтиды.

Елбасы осы заманғы білім беру мен кәсіби даярлау, жаңа технологияларды, идеялар мен көзқарасты пайдалану, инновациялық экспериментті дамыту қажеттігі туралы айтады. Білім беру реформасы табысының басты өлшемі – тиісті білім мен білік алған еліміздің азаматы әлемнің кез келген елінде қажетке жарайтын маман болатындай деңгейге көтерілуі екендігіне баса назар аударады [18]. Бұл болашақ мамандардың іс-әрекетінің нәтижелілігі – тұлғалық өсу, кәсіби құндылықтар және мінез-құлық дағдыларын дамытумен тығыз байланысты екендігіне меңзейді. Мінез-құлықты қалыптастырудың негізгі шарты – болашақ мамандарды ақпараттық қоғамға бейімдей отырып, медиабілім арқылы медиасауаттылыққа тәрбиелеу. Медиабілім – медианы, бұқаралық ақпарат құралдарын, басқа да ақпарат көздерін тиімді пайдалануда сыни ойлау мен өмір бойы оқу дағдыларын дамытады, бұлар болашақ мамандардың әлеуметтенуі үшін аса қажетті дағдылар. Көптеген жағымсыз факторлардан туындаған мінез-құлық реакциясы – психикалық белсенділіктің төмендеуі мен нашар көңіл-күйді білдіреді. Егер адамның ішкі

психологиялық энергиясы, жігері күшті болса, онда ол қандай қиындық болмасын өз бетімен шешуге бейім болады.

Қорытынды. Мінез-құлық стратегияларын анықтауға бағытталған тестік әдістеме бақылау және эксперименттік топтар бойынша жүргізілді. Нәтижесінде мынадай ұсыныстар жасалды: мінез-құлық дағдыларын қарым-қатынас үйлесімділігі арқылы дамытуға және психокоррекциялық іс-шараларды түрлендіріп жүргізуге баса назар аудару қажет. Еліміздегі ауқымды мемлекеттік стратегиялық бағыттардың бірі – болашақ мамандардың академиялық дербестігін кеңейте отырып, алға қойылған мақсат-міндеттерді өз бетінше шеше білуге қабілетті етіп тәрбиелеу. Бұл тұлғаның медиабілімін жетілдіруге және өзіндік даму арқылы белсенді субъект ретінде әрекет етуіне зор мүмкіндік береді.

Зерттеу 2021-2023 жылдарға арналған ғылыми, ғылыми-техникалық жобаларды гранттық қаржыландыру АР09563655 жобасы аясында Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі Ғылым комитетінің қаржылық қолдауымен орындалды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

[1] ҚР Президенті Қ. Тоқаевтың «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» Қазақстан халқына Жолдауы. – Нұр-Сұлтан, 2020 [Электрондық ресурс]: URL: https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-kazakistan-halkyna-zholdauy-2020-zhylgy-1-kyrkuiek (өтінім берілген күні: 10.07.2021).

[2] Момбиева Г.А. Болашақ мамандарды кәсіби іс-әрекетке дайындаудың психологиялық мәселелері // Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті Хабаршысы. Психология сериясы. – 2017. – № 4 (53). – 120-124 бб. [Электрондық ресурс]: URL: http://sp.kaznpu.kz/docs/jurnal_file/file20190506064257.pdf (өтінім берілген күні: 01.07.2021).

[3] Sari A.I., Suryani N., Rochsantiningsih D., Suharno S. Digital Learning, Smartphone Usage, and Digital Culture in Indonesia Education: DOI 10.15507/1991-9468.098.024.202001.020-031 // Интеграция образования. – 2020. – Т.24. – №1. – С.20-31 (өтінім берілген күні: 01.07.2021).

[4] Исалиева С.Т., Момбек А.А., Улдахан Ш.М. Применение цифровых технологий в проектировании развивающей образовательной среды ВУЗа // Педагогика және психология. – 2020. – № 4(45). – 66.221-227. [Электронный ресурс]: URL: <https://doi.org/10.51889/2020-4.2077-6861.27>.

[5] Жилавская И.В. Медиаповедение личности. Материалы к курсу: Учебное пособие. – М.: РИЦ. – 2012. – 91с.

[6] Московкина Ю.Ю. Новые медиа как средства массовой информации // Молодой ученый. – 2018. – №52(238). – С.239-241.

[7] Ахметова Л. Медиаобразование в Казахстане: проблемы и перспективы // Проблемы массовой коммуникации: Материалы XXV Всероссийской научно-практической конференции. – 13-14 мая 2019. – Воронеж, 2019. – 149 с.

- [8] Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Педагогика / жалпы ред. басқ. Е.Арын – Павлодар: ЭКО ҒӨФ, 2006. – 482 б.
- [9] Art Silverblatt, Alexander Fedorov, Anastasia Levitskaya. Медиаграмотность: ключи к интерпретации медийных сообщений // Мир научных исследований. – 2016. – №1-6. – С.103-108.
- [10] Бирюкова Ю.В., Новгородова Э.А., Кичкина Е.Г. Новые медиа как современная коммуникационная среда для взаимодействия сми и аудитории // Международный научно-исследовательский журнал. – Екатеринбург, 2021. – Ч.2. – № 2(104). – С.137-140. DOI: <https://doi.org/10.23670/IRJ.2021.103.2.057> (дата обращения: 01.07.2021).
- [11] Бухтияров И.В., Матюхин В.В., Рубцов М.Ю. Профессиональный стресс в свете реализации глобального плана действий по здоровью работающих // Международный научно-исследовательский журнал. – 2016. – № 3(45). – С.53-55.
- [12] Тасболатов А. Күйзеліс – күй кетіретін дерт / Егемен Қазақстан. – 2017. – № 83 (29064). – б.8.
- [13] Подкорытов В.С., Чайка Ю.Ю. Депрессии. Современная терапия. – М.: Мир. – 2013. – с.178.
- [14] Герасимчук М.Ю. Депрессия: перспективы дифференцированной психофармакотерапии // Архив внутренней медицины. – 2016. – № 4(30). – С.8-13.
- [15] Бодров В.А. Психологический стресс: развитие и преодоление. – М.: ПЕР-СЭ. – 2006. – 528 с.
- [16] Норман С., Эндлер Д.Ф., Джеймс Д.А., Паркер М.И., Адаптированный вариант Крюковой Т.А. / Копинг-поведение в стрессовых ситуациях. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М.: Института Психотерапии. – 2002. – С.442-444.
- [17] Алферова М.А., Аристова И.Л. Эмоциональный интеллект и психологические теории эмоций // Universum: психология и образование. – 2017. – № 12(42) [Электронный ресурс]: URL: <https://7universum.com/ru/psy/archive/item/5269> (дата обращения: 10.07.2021).
- [18] Назарбаев Н.Ә. Қазақстанның үшінші жаңғыруы, жаһандық бәсекеге қабілеттілі. Қазақстан халқына жолдауы. – Алматы, 2017.

References

- [1] KR Prezidenti K.Tokaevtyн «Zhana zhagdajdady Kazakstan: is-kimyl kezeni» Kazakstan halkyna Zholdauy. – Nur-Sultan, 2020 [Elektronnyk resurs]: URL: https://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyн-kazakstan-halkyna-zholdauy-2020-zhylgy-1-kyrkuiek (otinin berilgen kuni: 10.07.2021).
- [2] Mombieva G.A. Bolashak mamandardy kasibi is-areketke dajyndaudyn psihologiyalyk maseleleri // Abaj atyndagy Kazak ulttyk pedagogikalyk universiteti Habarshysy. Psihologiya seriyasy. – 2017. – № 4(53). – bb.120-124 [Elektronnyk resurs]: URL: http://sp.kaznpu.kz/docs/jurnal_file/file20190506064257.pdf (otinin berilgen kuni: 01.07.2021).
- [3] Sari A.I., Suryani N., Rochsantiningsih D., Suharno S. Digital Learning, Smartphone Usage, and Digital Culture in Indonesia Education: DOI 10.15507/1991-9468.098.024.202001.020-031// Integraciya obrazovaniya. – 2020. – T.24. – №1. – S.20-31 (otinin berilgen kuni: 01.07.2021).
- [4] Isaliev S.T., Mombek A.A., Uldahan Sh.M. Primenenie cifrovyyh tekhnologij v proektirovanii razvivayushchej obrazovatel'noj sredy VUZa // Pedagogika zhane psihologiya. – 2020. – № 4(45). – bb. 221-227. [Elektronnyj resurs]: URL: <https://doi.org/10.51889/2020-4.2077-6861.27>.
- [5] Zhilavskaya I.V. Mediapovedenie lichnosti. Materialy k kursu: Uchebnoe posobie. – М.: RIC. – 2012. – 91s.
- [6] Moskovkina Yu.Yu. Novye media kak sredstva massovoj informacii // Molodoj uchenyj. – 2018. – № 52(238). – S.239-241.
- [7] Ahmetova L. Mediaobrazovanie v Kazahstane: problemy i perspektivy // Problemy massovoj kommunikacii: Materialy XXV Vserossijskoj nauchno-prakticheskoy konferencii. – 13-14 maya 2019. – Voronezh, 2019. – 149 s.
- [8] Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Педагогика / жалпы ред. басқ. Е.Арын – Павлодар: ЭКО ҒӨФ, 2006. – 482 б.
- [9] Art Silverblatt, Alexander Fedorov, Anastasia Levitskaya. Медиаграмотность: ключи к интерпретации медийных сообщений // Мир научных исследований. – 2016. – №1-6. – С.103-108.
- [10] Biryukova Yu.V., Novgorodova E.A., Kichkina E.G. Novye media kak sovremennaya kommunikacionnaya sreda dlya vzaimodejstviya smi i auditorii // Mezhdunarodnyj nauchno-issledovatel'skij zhurnal. – Ekaterinburg, 2021. – Ch.2. – № 2(104). – S.137-140. DOI: <https://doi.org/10.23670/IRJ.2021.103.2.057> (дата obrashcheniya: 01.07.2021).

[11] Buhtiyarov I.V., Matyuhin V.V., Rubcov M.Yu. Professional'nyj stress v svete realizacii global'nogo plana dejstvij po zdorov'yu rabotayushchih //Mezhdunarodnyj nauchno-issledovatel'skij zhurnal. – 2016. – № 3(45). – S.53-55.

[12] Tasbolatov A. Kujzelis – kuj ketiretin dert / Egemen Kazakstan. – 2017. – № 83 (29064). – b.8.

[13] Podkorytov V.S., Chajka Yu.Yu. Depressii. Sovremennaya terapiya. – M.: Mir. – 2013. – 178 s.

[14] Gerasimchuk M.Yu. Depressiya: perspektivy differencirovannoj psihofarmakoterapii //Arhiv vnutrennej mediciny. – 2016. – № 4(30). – S.8-13.

[15] Bodrov V.A. Psihologicheskij stress: razvitie i preodolenie. – M.: PER-SE. – 2006. – 528 s.

[16] Norman S., Endler D.F., Dzhajms D.A., Parker M.I., Adaptirovannyj variant Kryukovoj T.A. / Koping-povedenie v stressovyh situacijah. Social'no-psihologicheskaya diagnostika razvitiya lichnosti i malyh grupp. – M.: Izd-vo Instituta Psihoterapii. – 2002. – С.442-444.

[17] Alferova M.A., Aristova I.L. Emocional'nyj intellekt i psihologicheskie teorii emocij //Universum: psihologiya i obrazovanie. – 2017. – № 12(42) [Elektronnyj resurs]: URL: <https://7universum.com/ru/psy/archive/item/5269> (data obrashcheniya: 10.07.2021).

[18] Nazapbaev N.A. Kazakctannyn ushinshi zhangypy, zhahandyk bfcekege kabilettili. – Kazakctan halkyna zholdayy. – Almaty, 2017.

Изучение влияния поведенческих навыков на развитие медиаобразования будущих специалистов

К.Б.Сматова¹, С.К.Алимбаева^{1}, А.К.Мажибаяев¹*
¹М.Х.Дулати атындағы Тараз өңірлік университеті
(Тараз, Қазақстан)

Аннотация

В статье изучение влияния поведенческих навыков на развитие медиаобразования будущих специалистов рассматривается как актуальная проблема. Обосновано, что поведенческие навыки являются настоящим проявлением деятельности и общения. Доказано, что будущие специалисты, сочетая в своей практике теорию и практику, наряду с овладением профессиональными навыками, находят необходимое среди огромного количества информации, анализируют, формулируют и используют ее в своей практике по-новому. Установлено, что понятия «Медиаобразование», «Медиаграмотность», «Психологическое здоровье» и «Психологический иммунитет» взаимосвязаны. Проанализировано, что Медиа – не только носитель информации, но и обеспечивает процесс восприятия информации. С помощью специальной методики показано, что Копинг – это тип поведения, отражающий готовность к решению жизненных проблем и направленный на адаптацию к конкретной ситуации. Методика позволила выявить приоритетные копинг-стратегии.

Ключевые слова: поведение, медиа; медиаобразование; медиаграмотность; психологическое здоровье; стресс; медиаповедение; копинг.

Study of the influence of behavioral skills on the development of media education of future specialists

K.Smatova¹, S.Alimbayeva^{1}, A.Mazhibayeva¹*
¹M.Kh.Dulati Taraz Regional University
(Taraz, Kazakhstan)

Abstract

In the article, the study of the influence of behavioral skills on the development of media education of future specialists is considered as an actual problem. It is proved that behavioral skills are a real manifestation of activity and communication. It is proved that future specialists, combining theory and practice in their practice, along with mastering professional skills, find what is necessary among a huge amount of information, analyze, formulate and use it in their practice in a new way. It is established that the concepts of «Media Education», «Media literacy»,

«Psychological health» and «Psychological immunity» are interrelated. It is analyzed that the media is not only a carrier of information, but also provides the process of information perception. Using a special technique, it is shown that Coping is a type of behavior that reflects a willingness to solve life problems and is aimed at adapting to a specific situation. The methodology made it possible to identify priority coping strategies.

Keywords: behavior, media, media education, media literacy, psychological health, stress, media behavior, coping.

Редакцияға 05.07.2021 қабылданды

МРНТИ 14.31.07

<https://doi.org/10.51889/2021-3.2077-6861.10>

Е.Д.КАЛИНИЧЕНКО*

Казахский национальный педагогический университет имени Абая
(Алматы, Казахстан), elena_kalinich@mail.ru*

РАЗВИТИЕ ЖИЗНЕННЫХ НАВЫКОВ У ЛИЦ С ОСОБЫМИ ПОТРЕБНОСТЯМИ КАК НАПРАВЛЕНИЕ СОЦИАЛЬНОЙ АДАПТАЦИИ

Аннотация

В статье рассматривается развитие жизненных навыков у лиц с особыми потребностями как направление социальной адаптации. Согласно исследованиям и отчетам о клинических случаях показывают относительно стабильную картину проблем в социальной адаптации у детей, подростков и взрослых с особыми образовательными потребностями. Более того, есть некоторые признаки того, что последующие нарушения социализации могут быть связаны с неадекватно сформированными жизненными навыками. Некоторые из них включают неадекватную поведенческую оценку и отсутствие контролируемых исследований. Делается вывод, что будущие исследования могут быть сосредоточены на расширении диапазона социальных навыков, нацеленных на текущие программы; предотвращении социальной дисфункции во взрослой жизни путем более широкого применения жизненных навыков; дальнейшем изучении роли жизненных навыков в социализации личности с особыми потребностями.

Ключевые слова: жизненные навыки; потенциал; социальная адаптация; способности; особые потребности.

Введение. Жизненные навыки определяются как группа психосоциальных компетенций и межличностных навыков, которые помогают людям принимать обоснованные решения, решать проблемы, критически и творчески мыслить, эффективно общаться, строить здоровые отношения, сопереживать другим, справляться со своей жизнью и управлять ею здоровым и продуктивным образом. Термин «жизненные навыки» обычно используется для обозначения любых навыков, необходимых для успешного и эффективного решения жизненных проблем. Любой навык, который пригодится в вашей жизни, можно считать жизненным навыком. Для большинства людей завязывать шнурки, плавать, водить

машину и пользоваться компьютером — это полезные жизненные навыки. Жизненные навыки могут быть направлены на личные действия или действия по отношению к другим, а также на действия по изменению окружающей среды, чтобы сделать ее благоприятной для здоровья [1]. Принимая во внимание данное определение, необходимо предложить молодежи эмоциональные, социальные и интеллектуальные инструменты, необходимые для достижения успеха в жизни — на личностном уровне, межличностном уровне, а также в рамках их сообщества и рабочих мест.

Актуальность. Человек должен чувствовать себя комфортно в своей способности управлять своей жизнью